

ВІТАКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Оксана ДЕМУШ

Copyright © 2007

Суспільна проблема. В умовах становлення багатоукладної економіки, розвитку ринкових відносин характер проблем соціального захисту набуває нових специфічних рис. Сьогодні основу економічних відносин утворює ринок. Він діє як інструмент або механізм, що зводить у співпраці покупця і продавця конкретних товарів або послуг. Ринок зумовлює конкуренцію, чіткі норми оплати праці та їх тісний зв'язок з ефективною діяльністю кожного окремого працівника, спричинює безробіття, збільшення диференціації населення за соціальним статусом і доходами та ін. Усе це призводить до того, що сучасний економічний ринок відходить на другий план. У зв'язку з цим найважливішим самостійним компонентом ринку праці повинен стати соціальний захист економічно активного населення. Він постає як система заходів у взаємозв'язку та взаємодії праці і капіталу.

Мета статті – проаналізувати ситуацію, яка склалася в Україні щодо стану соціального захисту населення і визначити основні завдання її подальшого реформування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні, методичні та прикладні питання соціального захисту населення є предметом постійних наукових досліджень. Різним його аспектам приділяють увагу вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме О.І. Амоша, В.П. Бевз, Н.П. Борецька, Т.М. Кір'ян, В.В. Куліков, В.І. Куценко, В.А. Скуратівський [5], Е.М. Лібанова [5], О.В. Макарова, О.Ф. Новікова, В.М. Софронова, В.Д. Роїк, М.С. Шаповал, Р.А. Яковлев та ін.

Виклад основного матеріалу. Становлення ринкової економіки актуалізує проблему гуманізації соціально-економічної сфери, що на рівні державної політики розв'язується у

напрямку соціального захисту та економічного забезпечення життєвих потреб громадян. Дана проблема в недалекому минулому розглядалася в контексті соціального забезпечення населення, причому лише його маргінальних груп – пенсіонерів, інвалідів, дітей та ін. Соціальний захист економічно активного населення здійснювався у форматі організаційних заходів з охорони праці, що пов'язувалися з питаннями повної зайнятості громадян, системи і принципів організації оплати праці, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації виробничих та управлінських кадрів.

Водночас аналізовані аспекти соціально-економічної діяльності реально не відображали і не реалізовували дієву програму соціального захисту населення, оскільки за умов суспільної (народної) власності на засоби виробництва не було формальної потреби у її здійсненні. Розв'язання цієї проблеми відбувалося шляхом державного планування, специфікою якого є злиття економічних і соціальних чинників.

У ситуації становлення багатоукладної економіки та розвитку ринкових відносин система соціального захисту населення набуває нових специфічних рис. Ефективність її діяльності визначає ринок як механізм формування кон'юнктури попиту і пропозиції та передумова соціальної стабільності. Особливо яскраво це виявляється у сфері соціального захисту економічно активного населення на ринку праці.

Специфіка ринку праці зумовлює потребу у використанні інноваційних підходів у сфері соціального захисту населення. В цьому аспекті доцільним є застосування *мисленневих засобів вітакультурної методології* як найперспективнішого універсального конструкта сучасної філософсько-економічної науки (А.В. Фурман) [6; 7]. Центральну ланку цієї методології становить парадигматика чотирисходинкового

інтерпретаційного шляху у погляді на економічну сферу суспільства, що реалізується від метафори Дому до ковітальної спільноти, а далі – до культурного тіла та духовної аури колективістськи налаштованого соціуму. Економічна сфера при цьому розглядається як формовивав та життєва функція ковітальної спільноти (суб'єкта споживання та виробництва) та культурного тіла (“Ми – зібрання” як емоційно-вольова система економічної діяльності), що взаємозалежно реалізуються у процесі праці.

Відповідно до цього економічну діяльність людини доцільно розглядати як сегмент загальнолюдської культури, що утворює специфічну економічну ауру суспільства у сфері прийняття та утвердження інституційованих економічних вартостей. Це – особлива *сфера культуротворення*, що утверджується у виробництві та споживанні товарів і послуг і визначає економічну поведінку людини.

Аналогічно функція категорії життя зводиться до “синтезування суб'єкта й обставин, людини і середовища в єдину соціумно-антропологічну реальність” (А.В. Фурман) [6], яка виявляється в реальній життєдіяльності особистості у сфері економічних відносин та відстоюванні життєвих цінностей власного економічного зростання.

Вітакультурна парадигма розглядає економічно активного суб'єкта як джерело соціально-економічної рівноваги. Окрім того, у процесі економічної діяльності забезпечується психодуховне проживання особистістю емоційно-сміслових станів та здійснюється позитивне цілепокладання у форматі внутрішньо-психологічного наповнення індивідуального життя. За такого підходу людина інтерпретується не в термінах “товар”, “купівля-продаж”, а як повноцінний суб'єкт соціально-економічних відносин, діяльний носій економічних інтересів.

Незважаючи на те, що ринок насамперед пов'язаний із жорсткою конкуренцією, ефективною діяльністю окремого працівника та поглибленням соціально-економічної диференціації населення, вітакультурна парадигма в економічній діяльності обстоює соціальність ринкових відносин, наповнення ринкових механізмів гуманістичним змістом. Отож, у форматі даного підходу соціальний захист спрямовується на забезпечення соціальної стабільності та загального блага, тобто задоволення особистісних потреб через досягнення

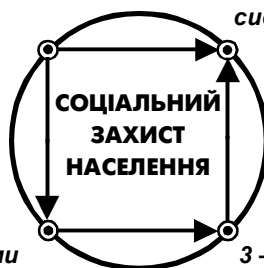
відповідності особистого та суспільного й синтезування індивідуального волевиявлення із нормативними вимогами економічного життя. Тому до основних соціально-економічних прав людини належить право на соціальний захист, проголошене у статті 46 Конституції України. Зміст його у цілому відповідає положенням, сформульованим у Загальній декларації прав людини та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права. У Конституції Україну проголошено соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов для достойного життя і вільного розвитку особистості. Однак від декларації до втілення замислу – величезна дистанція. Серед найбільш складних та відчутних соціальних проблем, вирішення яких постає нагальною потребою нашої держави, є наступні: а) загальне скорочення рівня життя, б) надмірна диференціація доходів, в) майнове розшарування та г) зuboжіння значної частини населення. Бідність стала однією з ознак перехідної економіки, незважаючи на те, що невід'ємним правом людини є достатній життєвий рівень, який забезпечує свободу від бідності.

Якщо основні права, свободи й обов'язки людини розглядати як певні можливості діяти або утримуватися від конкретних учинків з тим, щоб забезпечити своє нормальне існування, свій розвиток, задоволення тих потреб, котрі сформувалися на даному етапі розвитку суспільства, то право на соціальний захист – це саме ті можливості, без яких людина не може нормально існувати [1].

Мірилом досягнень суспільства, показником його цивілізованості постає не декларування конкретного права людини на соціальний захист на найвищому законодавчому рівні, а наявність механізму для повного й безперешкодного використання цього права, наявність засобів, потрібних для забезпечення реальності здійснення певного права кожним громадянином (*рис.*). У разі, коли таких засобів тимчасово немає, але вони мають постати в перспективі, право людини на соціальний захист може бути назване, виголошене державою лише як намір, мета, прагнення до поступового формування відповідних умов для його здійснення. Для соціального захисту своїх громадян держава повинна виділяти кошти, і немало (як це робиться у більшості країн Європи). Але за складної ситуації в Україні наша держава не може забезпечити на належ-

1 – реформування системи
соціального захисту

4 – економічна ефективність
системи соціального захисту

2 – фінансування системи
соціального захисту

3 – механізм забезпечення
системи соціального захисту

Рис.

Аналітична модель складових соціального захисту населення

ному рівні захист своїх громадян, передусім найуразливіших верств населення. Несвоєчасна виплата зарплати, стипендій, пенсій та допомог, невеликий їх розмір не дозволяють реалізовувати у повному обсязі особисті, соціально-економічні і культурні права, визначені Конституцією України.

Згідно із затвердженою Концепцією соціального захисту населення, джерелом підвищення добробуту населення повинна стати ефективна праця, трудова активність населення та підприємницька ініціатива. Іншими словами, для продуктивної реалізації заходів, зазначених у Концепції, умови для здійснення своїх прав економічно активним населенням, насамперед працюючими, повинні бути максимально сприятливими. Нині реалізувати конституційне право на працю в окремих випадках неможливо, оскільки зберігається високий рівень безробіття, низький рівень соціального захисту безробітного і зайнятого економічно активного населення [3, с. 102].

Україна розпочала процес реформування системи соціального захисту в момент набуття незалежності, тобто за складних соціально-економічних умов. Ці зміни мали на меті створення системи, яка б дозволяла, з одного боку, кожному громадянину, котрий має дохід, отримувати соціальні послуги відповідно до своїх фінансових можливостей та потреб, які забезпечують його свободу на ринку послуг; з іншого – котрий з поважних причин не має відповідних фінансових можливостей отримувати гарантований та забезпечений державою мінімум таких послуг.

Стратегія реформування системи соціального захисту в Україні була вперше сформульована у Концепції соціального забезпечення населення України, яка була схвалена постано-

вою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 р. №3758 [2]. В ній визначені основи правової і нормативної бази соціального забезпечення населення, механізми, які, виходячи з реальних можливостей економіки, гарантують дотримання державних гарантій щодо реалізації прав громадян на працю, оплату праці та мінімальний розмір заробітної плати; надання державної допомоги, пільг та інших видів соціальної підтримки малозабезпеченим громадянам і сім'ям з дітьми; матеріального забезпечення у разі досягнення пенсійного віку тощо. Отже, соціальний захист населення як сукупність соціально-економічних заходів, які проводить держава і суспільство, має домагатися створення оптимальних умов життя, задоволення потреб, підтримку життєзабезпечення і дієвого існування особистості, різних соціальних категорій і груп населення.

Об'єктами соціальної опіки з боку держави повинні бути саме ті люди, які потребують підтримки і не мають можливості забезпечити себе прожитковим мінімумом, адже часто виникає така ситуація, коли допомогу отримують не ті, хто дійсно її потребує.

Проведення Урядом дієвої соціальної стратегії вимагає послідовної економічної політики. З одного боку, економічне зростання є однією з основних умов розв'язання соціальних проблем, з іншого, – як показує практика, відсталість соціальної складової суспільного виробництва не дозволяє збільшувати економічні результати. Вочевидь можна говорити про закономірність: досягнення соціальних цілей базується на економічному зростанні, яке залежить від ефективного використання соціальних чинників.

Соціальний захист повинен поширюватися на всіх без винятку громадян України, які його

потребують, незалежно від того, у якій галузі чи сфері вони працювали (сільське господарство, промисловість, освітня чи наукова діяльність тощо). Ні державні, ні приватні, ані будь-які інші органи не можуть обмежувати громадян України та членів їхніх сімей у праві на соціальний захист за ознаками раси, статі, політичних, релігійних чи інших переконань, етнічного, соціального чи іншого походження, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками.

Для системи соціального захисту важливим є питання про способи фінансування. Воно може бути отримане двома шляхами: по-перше, за рахунок загальних податкових надходжень і, по-друге, через спеціальні внески на соціальне страхування. Тому у структурі системи соціального захисту виділяють два основні напрямки: а) соціальне страхування як основний метод соціального захисту населення, залученого до трудової діяльності, б) соціальна допомога. Відповідно до цього соціальний захист повинен виконувати дві головні функції – зменшувати негативні наслідки бідності шляхом надання короткотермінової допомоги малозабезпеченим верствам населення і запобігати бідності шляхом створення умов для участі громадян у соціальному страхуванні в їх працездатний період.

Висновки. Ринкова трансформація соціально-економічних процесів, що відбувається в Україні, загострила проблеми соціального захисту громадян і привела до підвищення його ролі у сталому поступі суспільства. Зниження обсягів виробництва та його реструктуризація, загострення кризи зайнятості, поширення до неприпустимих масштабів маргінальної сегментації суспільства, його надзвичайного соціально-економічного розшарування, накопичення проблем у сфері реформування системи соціального забезпечення та захисту населення в останнє десятиліття стали все більшою мірою відображатися на якості життя населення, лімітувати можливості економічного і соціального розвитку країни. Головна причина – недосконалість українського трудового, господарського і соціального законодавства, їх неузгодженість як між собою, так і з міжнародними угодами, а також відсутність ефективного дійового механізму їх реалізації [4, с. 193]. Більше того, процес законодавства і створення підзаконних нормативних актів у системі соціального захисту і державного

регулювання оплати праці й оподаткування доходів населення розвивається безсистемно. Правове регулювання соціального захисту людини в Україні здійснюється великою кількістю нормативно-правових актів, різних як за формою, так і за змістом, що утруднює їх пошук та використання. Як наслідок, відбувається деформація механізму забезпечення соціального захисту населення. Тому в соціальній політиці держава повинна визначити конкретні пріоритети. Найважливішими з них має стати формування нового правового й економічного механізму соціальної допомоги і соціального страхування, спрямованого на досягнення безпеки повсякденного життя населення. Цей механізм повинен поєднати загальні уніфіковані підходи до соціальної реабілітації найуразливіших і соціально незахищених груп населення з різноманітністю конкретних важелів, а також забезпечити розумне поєднання прямих трансфертів і податків у цьому процесі.

З метою збереження і відтворення людського потенціалу та реабілітації і повернення до активного життя людей, які потребують допомоги суспільства, вже сьогодні потрібно:

- впровадити систему державних соціальних нормативів і механізмів індексації грошових доходів і заощаджень населення з урахуванням інфляційного зростання цін;

- розробити дієву систему обов'язкового субсидійованого добровільного страхування від безробіття і внести відповідні зміни до Закону України “Про зайнятість населення”, узаконити мінімальну заробітну плату в розмірі не нижче мінімального споживчого бюджету, тобто того рівня споживання, що забезпечує відтворення робочої сили, задоволення у мінімально допустимих розмірах основних фізіологічних і соціальних потреб за рахунок індивідуальних доходів населення.

Правовий механізм соціального захисту повинен базуватися на наступних принципах:

1. Забезпечити продуктивність законопроектної роботи в єдиній системі правових актів, що покликана реалізувати концепцію правового регулювання соціального захисту населення в масштабах країни.

2. Підвищити ефективність застосування законодавчих і нормативно-правових актів регулювання державної діяльності щодо забезпечення соціального захисту населення, а також здійснити оновлення цієї бази.

3. Поєднати загальні уніфіковані підходи

до соціальної реабілітації найуразливіших і соціально незахищених груп населення з різноманітністю конкретних важелів, а також домогтися розумного поєднання централізованих і децентралізованих засад.

4. Формувати державну соціальну політику так, щоб вчасно здійснювати переоцінку існуючих нині пріоритетів і цілей економічного розвитку.

На нашу думку, в країні назріла потреба кодифікаційного процесу правового регулювання соціального захисту і створення та прийняття Соціального кодексу (за прикладом передових країн Європи). Це, безперечно, сприятиме утвердженню в нашому суспільстві найвищої соціальної цінності – Людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності та безпеки, а Україні – стати повноправним членом європейського співтовариства.

Формування єдиної комплексної системи соціального захисту, а також дія низки принципів (свобода вибору, диференційний підхід, комплексність, конкретна спрямованість) механізму цієї системи потребують створення соціального захисту населення як соціумної цілісності, заснованої на економічних та соціальних гарантіях, а також законодавчо уста-

новлених правових нормах, що забезпечують культурну життєдіяльність кожного громадянина, кожного робітника і кожного непрацездатного, який потребує матеріальної та моральної підтримки держави, трудового колективу, профспілок.

Загалом механізм соціального захисту стане ефективним тоді, коли забезпечуватиме своїм громадянам високий рівень добробуту і соціальну допомогу для незахищених груп населення.

1. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: Указ Президента України від 24.05.2000 р. № 913 // rada.kiev.ua.

2. Концепція соціального забезпечення населення України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №6. – С. 31.

3. Регіональні проблеми зайнятості і ринку праці // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Тернопіль, 2004. – 294 с.

4. Трубиш С., Демуш О., Кулик Н. Розвиток правової та нормативної бази забезпечення соціального захисту населення України // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – 2003. – № 8. – С. 193–197.

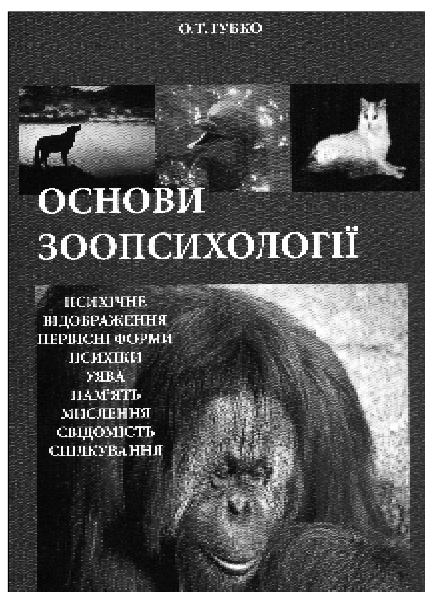
5. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика. – К.: Вид-цтво УАДУ, 1997. – 275 с.

6. Фурман А.В. Психокультура української ментальності: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132с.

7. Фурман А. Теорія освітньої діяльності як метасистема // Психологія і суспільство. – 2002. – № 3-4. – С. 20-58.

Надійшла до редакції 25.05.2007.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Губко О.Т.

Основи зоопсихології: Навчальний посібник /За ред. С.І. Болтвіця. — К.: Світогляд, 2006. — 190 с.

У навчальному посібнику системно викладено основні етапи виникнення та становлення науки про психіку тварин, предмет і методи зоопсихології.

На основі узагальнення великого масиву експериментального матеріалу, автор висвітлив основні психічні процеси і властивості психіки тварин.

Для студентів та викладачів психологічних, біологічних, ветеринарних і зоотехнічних факультетів вищих навчальних закладів України, всім, хто цікавиться вивченням психіки тварин у її взаємозв'язках зі світом природи і людини.